

Thomas Reinholdt Rasmussen

15.august 2011

Notat vedrørende Den nikænske Trosbekendelse.

I.

Den kristne tro er i sit udtryk en bekendelse. Det er ordene: "Jesus er Herre" (jf. 1.kor.12,3). Ud fra denne enkle bekendelse udledes Skriften (Det nye testamente), og de følgende bekendelser (de tre oldkirkelige: Apostolicum, Nicaenum, Athanasianum, og de to reformatoriske: Confessio Augustana og Den lille Katekismus). Alt – både de profetiske og de apostolske skrifter samt bekendelserne – skal måles på grundbekendelsen: Jesus er Herre.

Ved kirkemødet i Nikæa 325 grundfæstes Den nikænske Trosbekendelse og stadfæstes ved kirkemødet i Konstantinopel 381. Bekendelsen bliver til i opgøret med arianismen, der bekendte Jesu værensforskellighed fra Faderen. Bekendelsen er derfor optaget af at bekende Jesus værenslighed med Faderen (ὁμοουσιον τῷ πατρὶ/consubstantialempatri).

Nicaenum er primært et læresymbol og ikke et dåbssymbol (som apostolicum er det). Efter vedtagelsen i Nikæa blev symbolet anvendt i østkirkerne i forskellige varianter, men efter kirkemødet i Chalcedon 451 blev denne mangfoldighed afløst af en uniformitet, hvilket fandt udtryk i symbolet Nicaeno-Constantinopolitanum, som vi kender det i dag, og som findes i de danske ritualbøger og salmebog. Dog med den væsentlige undtagelse af udsagnet om Helligånden, som også udgår fra Sønnen, ikke er udtrykt i den oprindelige bekendelse. Det udtryk indføres først i vestlige kirke ved kirkemødet i Toledo 589, da man fandt, at denne opfattelse af Helligånden, og derved treenigheden, bedre harmoniserede med den vesterlandske trinitetsteologi. Belæg fandt man eksempelvis i Johs. 14,26 ("Helligånden, som Faderen vil sende i mit navn") og 16,9 ("når jeg (Jesus) går bort herfra, vil jeg sende ham (Helligånden) til jer"). Og mere fundamentalteologisk, at Helligånden ikke kan bringe ny åbenbaring ved siden af Kristus, der siger "Alt er fuldbragt". Derfor er Helligånden nødt til at udgå både fra Faderen og fra Sønnen. Dette kaldes "filioque"

(I parentes bemærket har det den missiologiske pointe, at når man bekender filioque, kan Gud ikke mødes udenom Kristus, da åndens opgave er at åbne mødet med Gud, og ånden mødes først, hvor Kristus er forkyndt. Bekendelsen til filioque medfører umiddelbart en eksklusivitet, da Gud kun kan mødes i Kristus og ikke uden om Kristus, som det kunne finde sted i østkirken, hvor Helligånden udgår fra Faderen alene).

Filioque blev endelig fastslået som vestlig kirkelære ved synoden i Aachen 809 og blev romersk messesymbol i 1014. Både Augustin og Thomas Aquinas lærer filioque og senere Martin Luther tilslutter sig også denne tradition.¹ Der er altså med hensyn til filioque tale om en kraftig teologisk og kirkelig tradition i den vestlige kirke med stærke belæg i Skriften.

Filioque var begrundelsen for kirkeadskillelsen (Det store Skisma) mellem øst- og vestkirken i 1054. I årene efter forsøgte man en opretholdelse af de to kirkesamfund, men om morgenen 29.maj 1453 – få timer før Konstantinopels og derved det Østromerske riges fald – fejedes for sidste gang en enhedskirkelig romersk/ortodoks messe i Hagia Sophia.

Dogmatisk betoner Østkirken åndens udgang fra Faderen alene og repræsenterer således en monopatrisk pneumatologi. Det afgørende skriftbelæg er Johs. 15,26 ("Når Talsmanden kommer, som jeg vil sende til jer fra Faderen"), men dette skriftsted taler ikke ensidigt om åndens udgang fra Faderen alene. Det må være afgørende at fastholde, at alle steder i Det nye Testamente tales der om forholdet mellem Sønnen og Ånden i relation til frelsesøkonomien og aldrig om de immanente trinitariske relationer. Og det bør være teologisk antageligt, at Sønnen som Faderens ord fra evighed har en tæt forbundenhed med Ånden, uden hvem Gud overhovedet ikke kan tænkes.

Den danske folkekirke følger den vesterlandske tradition og benytter den bekendelse, som i vores tradition kaldes Den nikænske trosbekendelse, der indeholder filioque. At kalde det for "den udvidede nikænske trosbekendelse" ville være ensidigt at betragte sagen fra den østlige kirkes side og samtidig lukke øjnene for de stærke teologiske argumenter, der er for filioque (ikke blot i Skriften, men også korsteologiske argumenter: Sønnens lighed med Faderen, for at kunne være frelser).

II.

Nicænum er sammen med de fire andre bekendelser, nævnt i Danske lov 1683, som hermed også definerer den evangelisk-lutherske kirke:

Danske lov 1683 2,1,1:

Den Religion skal i Kongens Riger og Lande alleentilstædis, som overeens kommer med den Hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske, Nicæniske og AthanasiiSymbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundrede og tredive overgiver AugsburgiskeBekendelse, og Lutheri liden Catechismo.

¹ "Pater et Filius unum principium Spiritus Sancti" (Augustin, De Trinitate, V,14,PL42,921). "Utrum Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium" (Thomas Aquinas, Summa Theologiae, I,q.36,a.3). Martin Luther jf. eks. DDS 437,3.

Der er således god tradition for at kaldes symbolet "Nicænum", som det også udtrykkes i ritualbøger, alterbog og salmebog, hvor det kaldes "Den nikænske trosbekendelse".

III.

Svend Aage Nielsen ønsker i brev til Kirkeministeren, Folketingets Kirkeudvalg og biskopperne, at Nicænum kaldes den udvidede trosbekendelse netop på grund af filioque. Han tilslutter sig her i tråd med traditionen Johs.15,26, som han selv kalder for "Den lille Trosbekendelse" (et udtryk der ellers traditionelt har været anvendt til Johs.3,16). Det synes meget snævret at give Johs.15,26 denne betegnelse, men han ser Den danske Folkekirkens brug af udtrykket "Den nikænske trosbekendelse", som en forvanskning af det oprindelige fælleskirkelige symbol. Svend Aage Nielsen synes dog at se problematikken udelukkende fra østkirken side samt at negligere de teologiske argumenter, som filioque i vestkirken bygger på. Samtidig bør man historisk være opmærksom på, at det er østkirken, der skærper positionen ved at udvikle en monopatrisk pneumatologi, der med al sandsynlighed ligger de nikænske fædre fjernt med opgøret med arianismen in mente. Det er patriarken af Konstantinopel Photios, der omkring 858 udvikler denne lære (om Åndens udgæn fra faderen alene) og derved bidrager til skærpelse af striden mellem øst og vest. Før hans tid ser det ud til, at man i øst mere eller mindre har anerkendt filioque. Filioque kan derfor også ses som en præcisering af det økonomiske trinitariske forhold og ikke som en nyskabelse og derved udvidelse af symbolet. Man kan med god ret hævde, at filioque er indeholdt i det oprindelige Nikæa 325/381 ved at denne fastslår trinitetens værenslighed (Homoousios). Tilføjelsen af filioque kan derved ses som en understregning af det allerede udsagte: Helligånden som Jesu Kristi ånd (Rom.8,9, Fil.1,19, Gal.4,6). Filioque bliver derved et værn mod alle former for ukontrollabel spiritualisme med deraf følgende kristen ufrihed. Afvisningen af filioque kunne betyde, at der er andre kilder til kundskab om Gud end åbenbaringen i Kristus. Det kunne betyde, at åbenbaringen i Kristus ikke er en fuld åbenbaring, og at Gud – i sidste instans – måske ikke er til at tro på.

Svend Aage Nielsen har ret i, at filioque kommer til at betyde noget andet under Karl den Store og karolingerne i det 8.årh. Men denne betydning er politisk betinget som et forsøg på at stadfæste det ene kejserrige (Karls) ved at gøre filioque til salighedssag i hele riget. Det er dog en teologisk opgave at besinde sig på troslæren, og her hvorledes Jesus Kristus bliver forkyndt som frelser for verden. Her kan politiske forhold i det 8.årh. kun have historisk interesse.

Det er derfor med god ret i folkekirkelig tradition at kalde bekendelsen for "Den nikænske trosbekendelse" (og netop ikke "den udvidede nikænske trosbekendelse"), da filioque blot ses som en præcisering af det, der allerede år 325 er udtrykt i homoousios (værensligheden mellem Fader, Søn og Helligånd). Det er en stærkt bevidnet tradition, der ikke kan forlades uden at forlade kernepunkter i ikke alene evangelisk-luthersk teologi (frelse ved Kristus alene: Kristus

kan kun frelse som Guds søn, hvilket betyder som lighed med Faderen, der sender ånden, der også sendes af Kristus i kraft af ligheden med Faderen), men også i kristendommens antagelse af engangskaracteren (der tilføjes intet nyt efter Kristus) af Kristi død og opstandelse, som det eneste grundlag for frelsen, og derved en fastholdelse af vores lighed for Gud.

Svend Aage Nielsen henvendelse må derfor afvises, dels ud fra folkekirkelig slægtskab med vestkirken, der med god ret kalder symbolet for "Den nikænske trosbekendelse" set ud fra indre teologiske forhold, hvor særligt filioque ses som en præcisering af homoousios (værensligheden), dels af historiske årsager, hvor et udtryk som "den udvidede trosbekendelse" blot ville skabe forvirring om folkekirkens bekendelsesgrundlag og egentlig ikke vil være i overensstemmelse med Nicænums oprindelige intension: den trinitariske værenslighed.

IV.

Konklusion: Nikænum er ikke udvidet med filioque. Nikænum er præciseret med filioque. Svend Aage Nielsens henvendelse må afvises.